

نگاهی به تاریخ ایجاد گلزار شهدای حرم مطهر رضوی که مدفن ۷۶۵ شهید است

بهشتیان «بهشت‌ثامن‌الائمه(ع)»

بیات

چندی پس از خاک سپاری حضرت‌رضا^(ع) در باغ حمیدبن‌قحطبه طوسی، دفن جنازه در محل کنونی حرم و اطراف مرقد ایشان مرسوم می‌شود. ابتدا پیکر سرشناسان و پس از مدتی که تشکیلاتی اطراف مرقد امام یا می‌گیرد، دفن مردگان پیرامون بارگاه رضوی شکلی همگانی پیدا می‌کند. این گونه است که امروز سویای قبور موجود در گوشه‌گوشه حرم، در حریم آن، سه زیرزمین به نام «بهشت ثامن‌الائمه^(ع)» داریم.

هر سه این آرامستان‌ها پس از پیروزی انقلاب و به دلیل تقاضای زیاد برای دفن در حرم مطهر رضوی احداث شده‌اند، بهشت ثامن‌الائمه^(ع) یک‌در طبقه‌زیرین‌صحن آزادی‌است، بهشت ثامن‌الائمه^(ع) دودر طبقه‌زیرین‌صحن قدس و بهشت ثامن‌الائمه^(ع) سه‌در طبقه‌زیرین‌صحن جمهوری‌اسلامی. اگر چه خاک سپاری شهدا در این آرامستان‌ها از زمان پیروزی انقلاب و وقایع آن روزگار آغاز شده‌و تعدادی از شهدای مدفون در بارگاه‌رضوی نیز به رویدادهای بعداز دفاع‌مقدس مربوط هستند، بیشترین شهدای مدفون در حرم‌مطهر رضوی به‌دفاع‌مقدس تعلق دارد. هفتۀ دفاع مقدس بهانه‌ای شد تا نگاهی بیندازیم به مأمَن شهدای کشورمان در بارگاه مطهر رضوی.

محل شهادت شهدای مدفون در حرم مطهر حضرت‌رضا^(ع)، به مناطق جنگی غرب و جنوب ایران محدود نمی‌شود و برخی از این شهدا در دیگر شهرهای ایران به‌ویژه مناطق شرقی و مرکزی کشور یا در کشورهایی چون عراق، سوریه و عربستان سعودی به‌شهادت‌رسیده‌اند. همچنین تعدادی از شهدای مدفون در بارگاه رضوی، بعد از سیری کردن سال‌های اسارت یا جانبازی به‌خیل یاران شهیدشان پیوسته‌اند، باوجوداین از میان وقایع گوناگونی که منجر به شهادت مجاهدان راه حق شده است، بیشترین شهدای مدفون در حرم به دفاع مقدس تعلق دارند.

براساس اطلاعات موجود، پیکر مطهر ۷۶۵ شهید در بهشت‌های سه‌گانه‌ثامن‌الائمه^(ع) و رواق‌های دارالسلام، دارالزهّد، دارالحکمه و ایوان طلای بارگاه منور رضوی به خاک سپرده شده‌است. این شهدایی سال‌های ۱۳۵۷

تا ۱۳۹۵ به این شرح به خاک سپرده

شده‌اند: رواق‌های دارالسلام ودارالزهّد هرکدام یک شهید، رواق دارالحکمه چهارشهید، صحن انقلاب ۱۴ شهید، بهشت ثامن شماره یک ۶۲۳ شهید مرد و ۱۰ شهید زن، بهشت ثامن شماره دو ۵۱ شهید و بهشت ثامن شماره سه ۵۵ شهید مرد و ۲ شهید زن. همچنین چهار شهیدشامل دوشهیددفاع مقدس و دوشهیدامنیت در هفته جاری در حرم به خاک سپرده شده‌اند.

- بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره یک

در مقایسه با سایر بخش‌های حرم مطهر رضوی، بیشترین شهدای دفاع مقدس مدفون در حرم، در بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره یک واقع در صحن آزادی به خاک سپرده شده‌اند. افزون‌بر تعدادی از فرماندهان شهیددفاع مقدس، ۹ بانوی شهید و ۶ شهید حادثه حج خونین سال۱۳۶۶ نیز در این مکان آرام‌گرفته‌اند. علاوه بر یک شهید مرد و یک شهید زن بمباران تهران (۱۳۶۵)، تعدادی از شهدای ترور نیز در این مکان آرمیده‌اند، از جمله نوجوانی سیزده ساله به نام

،محمدعلی افضلیدفدادآبادی، که در

واقعه بمب‌گذاری تهران در سال۱۳۶۵ به شهادت رسید. همچنین مزار دو شهید سقوط هواپیمای ایرباس (۱۳۶۷) به نام‌های «محمدتقی رضایی‌نیری» و فرزندش، «محمدرضا رضایی‌نیری»، در یکی از غرفه‌های بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره یک قرار دارد. البته این خانواده چهار شهید دارد و پیکر مطهر شهید «فاطمه مهماندار رضایی‌کهریزی»، همسر شهید «رضایی‌نیری»، و دختر خردسالشان، شهید «رها رضایی‌نیری»، برای همیشه در خلیج‌فارس ماندگار شده‌است. شهید دیگر این واقعه، «امیرعبیدشاهی»، نیز در این مکان دفن شده است. از نکات جالب توجه این آرامستان، وجود آرامگاه ۳شهید مجاهد عراقی است که همراه با رزمندگان ایرانی علیه رژیم بعث عراق و صدام جنگیده‌اند.

- بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره ۲

علاوه‌بر وجود مزار تعدادی از شهدای دفاع مقدس در بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره دو، یادمان۲۳ شهیدسانحه‌هوابی

هواپیمای ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز که ۲۳ اسفند۱۳۷۵ هنگام مراجعت از مأموریت در ارتفاعات بینالود دچار سانحه شدند، در این مکان قرار دارد. تعدادی از شهدای امنیت هم از جمله سربازان و مرزبانان غیور کشورمان که هنگام درگیری با اشرار به درجه رفیع شهادت نائل آمده‌اند، در این قسمت از حرم مطهر به خاک سپرده شده‌اند.

- بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره ۳

علاوه‌بر تعدادی از شهدای دفاع مقدس، مزار شهدای عاشورای رضوی نیز در بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره سه است. در این واقعه که ۳۰خرداد۱۳۷۳ مصادف با عاشورای حسینی محرم۱۴۱۵ هجری قمری ودر جوار ضریح مطهرحضرت‌رضا^(ع) رخ داد، بالغ‌بر ۳۰۰تن از زائران مجروح شدند و ۲۷ نفر به شهادت رسیدند که از این تعداد، ۱۰ شهیددر حرم‌مطهر به خاک سپرده شده‌اند. قبور این ۱۰ شهید یک تفاوت عمده با دیگر قبور شهدا دارد، در هر سه آرامستان حرم مطهر رضوی، قبور سراسر سنگ مرمر و هم‌سطح‌زمین‌است، اما مزار شهدای بمب‌گذاری سال۱۳۷۳

شهدای دفن شده در حرم مطهر رضوی در یک نگاه

۹ شهید انقلاب	۴ شهید دفتر حزب جمهوری	۸ شهید ترور	۲ شهید بمباران هوابی
۶۳۰ شهید دفاع مقدس	۱۵ شهید حج خونین	۱۰ شهید عاشورای رضوی	۲ شهید مبارزه با اشرار
یک شهید حادثه ترور یستی سامرا	یک شهید مدافع حرم	۲ شهید امنیت	

در بهشت ثامن‌الائمه^(ع) سه هم سطح دیگر قبور نیست.

همچنین سه شهید از شهدای فاجعه منسا(۱۳۹۴) مثل شهید حاجی حسنی کارگر، قاری بین‌المللی مشهدی، در این مکان آرمیده‌اند.

شهیدمدافع حرم، سردار غلام‌رضاسمائی که خادم حرم حضرت‌رضا^(ع) نیز بوده و ۱۷آبان ۱۳۹۵ در سوریه آسمانی شده، آخرین شهید مدفون در حرم مطهر است که در این آرامستان به خاک سپرده شده است.

همچنین مزار علم‌دار روایتگری و رئیس فقید مؤسسه تفحص سیره شهدا، حجت الاسلام مرحوم عبد… ضابط که ۲۶ بهمن ۱۳۸۲ در مسیر بازگشت از جلسه تبلیغی در جاده بابل در سانحه رانندگی کشته شده است، در بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره‌سه قرار دارد.

- شهدای شاخص مدفون در حرم رضوی

پیکر مطهر حجت‌الاسلام‌سیدعبدالکریم هاشمی‌نژاد، دبیر حزب جمهوری اسلامی در استان خراسان، در رواق دارالسلام به خاک سپرده شده و مزار حجت‌الاسلام سید رضا کامیاب، عضو شورای مرکزی حزب جمهوری اسلامی استان خراسان، در رواق دارالزهّد واقع شده است. پیکر مطهر شهیدان حجت الاسلام قاسم‌صادقی، نماینده مردم مشهد در اولین دوره مجلس شورای اسلامی، علی اکبر دهقان، نماینده مردم تربت‌جام در اولین دوره مجلس شورای اسلامی، مهدی امین‌زاده، معاون بازرگانی داخلی وزارت بازرگانی، جواداسدا…زاده، معاون بازرگانی خارجی دولت شهید رجایی که در حادثه هفتم‌تیر به درجه رفیع شهادت نائل آمده‌اند، در رواق دارالحکمه آرام گرفته است.

مزار سردار شهید مهدی خادم‌الشریعه، اولین فرمانده تیپ ۲۱ امام‌رضا^(ع)، و سردار جهادگر، سید محمدتقی رضوی مبرقع، معاون فنی مهندسی قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص)، در ایوان طلا واقع در صحن انقلاب قرار دارد. پیکر مطهر سرداران شهید بابامحمد رستمی، فرمانده عملیات سپاه خراسان، شهید حسن آقاسی زاده، معاون فنی‌مهندسی قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص)، فرمانده تیپ رمضانعلی‌عامل، فرمانده تیپ امام جعفر صادق^(ع)، شهید علوی و آستانه پرست، دبیر دبیرستان علوی و مدیر هنرستان شهیدبهشتی (صنعتی) مشهد، نیز در رواق دارالحکمه آرام‌گرفته است.

،محمدعلی افضلیدفدادآبادی، که در

واقعه بمب‌گذاری تهران در سال۱۳۶۵ به شهادت رسید.

همچنین مزار دو شهید سقوط هواپیمای ایرباس (۱۳۶۷) به نام‌های «محمدتقی رضایی‌نیری» و فرزندش، «محمدرضا رضایی‌نیری»، در یکی از غرفه‌های بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره یک قرار دارد. البته این خانواده چهار شهید دارد و پیکر مطهر شهید «فاطمه مهماندار رضایی‌کهریزی»، همسر شهید «رضایی‌نیری»، و دختر خردسالشان، شهید «رها رضایی‌نیری»، برای همیشه در خلیج‌فارس ماندگار شده‌است. شهید دیگر این واقعه، «امیرعبیدشاهی»، نیز در این مکان دفن شده است.

از نکات جالب توجه این آرامستان، وجود آرامگاه ۳شهید مجاهد عراقی است که همراه با رزمندگان ایرانی علیه رژیم بعث عراق و صدام جنگیده‌اند.

- بهشت ثامن‌الائمه^(ع) شماره ۲

خواجه‌ربیع از رجال صدر اسلام است که پس از هجرت و اقامت در ایران، در محل فعلی آرامگاهش در قسمت شمالی شهر مشهد به ابتدای جاده کلات نادری به خاک سپرده می‌شود. مردم باتوجه به ارادتی که به خواجه‌ربیع دارند، از گذشته تاکنون اموات خود را در صحن این آرامگاه به خاک می‌سپارند. با اوج گیری مبارزات مردم انقلابی مشهد، در سال ۱۳۵۷، پیکر تعدادی از شهدا در این مکان به خاک سپرده می‌شود. همچنین پیکر مطهر برخی شهدای گران‌قدر کشورمان که از خطوط مقدم جبهه‌های نبرد به مشهد انتقال می‌یابند، پس از برگزاری مراسم تشییع در آرامستان خواجه‌ربیع به خاک سپرده می‌شود. گلزار شهدای خواجه ربیع که در ضلع شمال غربی آرامگاه واقع شده، امروز میزبان پیکر مطهر هزارو ۱۶۱ شهیدانقلاب‌اسلامی، دفاع مقدس، امر به‌معروف، مدافع حرم و درگیری با اشرار است.

درنگ

تکاهی به پیاده‌روی زائران به‌سمت مشهد در دهه ۹۰ (قسمت پایانی)

دهه خدمت‌رسانی

کوچک‌زاده

در سومین مطلب تاریخ‌نگاری پیاده‌روی زائران به‌سمت مشهد از نگاه مطبوعات به دهه‌های ۹۰ می‌رسیم. دهه‌های ۷۰ و ۸۰ را با نگاه به کتاب «زائران پیاده حرم مطهر امام‌رضا^(ع)» به روایت مطبوعات، بررسی کردیم و دریافتیم‌که سنت سفر کاروان‌های پیاده به مشهد پس از حادثه بمب‌گذاری حرم مطهر در عاشورای سال۱۳۷۳ قوت می‌گیرد و در دهه۸۰ حضور زائران تا رسیدن به حدود ۱۲۰ هزار تن افزایش می‌یابد. در این مطلب اما حضور زائران پیاده در دهه۹۰ را با محوریت روزنامه شهرآرا بررسی می‌کنیم. این روزنامه مردم مشهد از سال۸۹ به جمع روزنامه‌هایی می‌پیوندد که اخبار زائران پیاده را درج می‌کنند.

آن‌طور که مشخص است، دهه ۹۰ را باید زمانی برای افزایش خدمت‌رسانی به‌زائران در مشهد و در ورودی‌های شهر و جاده‌های منتهی به مشهد دانست. در بهمن سال ۹۰ شهرآرا در گزارشی از قول معاون فرهنگی و اجتماعی شهرداری مشهد می‌نویسد که سه ایستگاه خدمات زائر برای زائران پیاده در ورودی‌های مشهد راه‌اندازی شده‌است. یک ایستگاه در جاده‌نیشابور بعد از عوارضی، یک ایستگاه در جاده قوچان مقابل بیمارستان رضوی و دیگری در جاده سرخس بعداز شهرک باهنر. در این ایستگاه‌ها همه خدمات و امکانات رفاهی، بهداشتی و پزشکی برای زائران مهیااست. اما جز این‌ها بیش از ۲۰مجمع خدماتی در اطراف مشهد، فعالیت می‌کنند که ۱۵ مجتمع آن در محور سبزوآر فعال است. همچنین در این سال ۳۲آهدارخانه به استقبال زائران می‌روند. مرکز خدماتی ملک‌آباد نیز از اولین مراکز ایستگاه استقبال زائر در سهرای باغچه و در ۳۵کیلومتری مشهد است که از سال۷۹ راه افتاده و از حضور خادمان حرم مطهر برای خدمت‌رسانی بهره می‌برد و در مطبوعات نامش همیشه دیده می‌شود. در این سال حضور زائران پیاده ۱۲۰ هزار تن عنوان شده و درصد حضور زنان بیشتر از مردان است.

- تیتراهای یک‌روزنامه

از سال ۹۱ به بعد، تیتتر و عکس یک روزنامه شهرآرا یک روز قبل یا بعد از شهادت امام‌رضا^(ع)، مربوط به اخبار حضور و جمعیت زائران و حال و هوای شهر است. شهرآرا ۲۱ دی ۹۱ تیتتر می‌زند: «قطعه‌ای از بهشت داغدار چهل‌وهشتم، از آنجایی که حضور زائران پیاده افزایش یافته‌است، خدمت‌رسانی به زائران اهمیت دارد، چنان‌که این حرف استاندارد خراسان رضوی هم تیتتر دیگر شهرآراست: «زائران پیاده را در راه بازگشت تنها نمی‌گذاریم، طبق این قول، زائرانی که در فاصله کمی از مشهد هستند، با اتوبوس به‌رایگان به شهر خود بازگردانده می‌شوند. در این سال حضور زائران پیاده در حدود ۱۵۰ هزار تن گزارش شده، درحالی‌که جمعیت کل زائران ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار تن است.

- مشهد، آماده میزبانی از میلیون‌ها زائر

«باز این چه شورش است که در مشهدالرضااست»، «مشهد آماده میزبانی از میلیون‌ها زائر، تیتترهای اصلی شهرآرا در ۱۱ دی سال۹۲ است، سالی که تعداد زائران پیاده به ۱۷۰ هزار تن رسیده است. طبق آمار منتشرشده، ۶۲ درصد زائران، زمینی، ۲۵ درصد از طریق راه آه्न و باقی هوایی برمی‌گردند.

همچنین بزرگ‌ترین کاروان زائران پیاده با ۳ هزار تن از نیشابور هستند و دورتین کاروان هم از یم آمده‌است. در این سال مدارس نیز برای اسکان زائران پای کار آمده‌اند.

اما دی ۹۳، تیتترهای شهرآرا با اشاره به پیاده‌روی زائران به کربلا چنین است: «دومین اجتماع عظیم شیعیان، و همچنین «مشهد۶ میلیونی شد، ۱۸۶ پایگاه ایستگاه صلواتی بین راه، ارائه خدمات پزشکی در ۱۱۳۷ ایستگاه بین‌راهی و طرحی با عنوان «شهرود داوطلب» از این سال در بین اخبار دیده می‌شود. تعداد زائران پیاده هم به ۲۰۶ هزار تن رسیده است. سال بعد نیز با راه‌اندازی سامانه «جهاد خدمت» بیش از ۵ هزار تن از مردم مشهد خود را برای میزبانی آماده کرده‌اند، طوری‌که شهرآرا هم تیتتر زده است: «مجاوران، خادم زائران.

همچنین پنج‌مسیر اصلی برای ورود و حرکت زائران در مناطقی از مشهد راه‌اندازی شده است.

- کرونا و توقف پیاده‌روی زائران به سمت مشهد

تا آبان سال۹۷ همچنان تیتترهای اصلی روزنامه شهرآرا در روزهای منتهی به شهادت امام‌رضا^(ع) مربوط به همین موضوع است. آذر ۹۵: «سوگ در شهر شهادت»، آبان ۹۶: «میزبانی ۴ میلیونی، آبان ۹۷ «روبه‌راه عشق» و… آمارهای جدیدی نیز اضافه شده است، مثل اینکه فقط ۱۰۰ هزار زائر پیاده از محور قوچان به مشهد رهسپار شده‌اند. یابث نام ۸۲ هزار مشهدی در سامانه جهاد خدمت برای میزبانی زائران و… اما تعداد زائران پیاده در سال ۹۸ به حدود ۵۰۰ هزار تن می‌رسد و با فراگیری کرونا در ایران، سال۹۹ و ۱۴۰۰ حضور زائران در مشهد اعم از پیاده و دیگران متوقف می‌شود. حالا رسانه شهرآرا در این شرایط، روایت‌هایی از حسرت مهمانان و میزبانان منتشر می‌کند، گزارش‌هایی درباره موبک‌هایی که نذرشان را به کارتن‌خواب‌ها و افراد نیازمند داده‌اند. اما بعداز دوسال و با فروکش کردن کرونا در سال۱۴۰۱ که در آن قرار داریم، دوباره حرکت زائران پیاده به سمت مشهد با شور سابق شروع شده است و در طرحی به نام «هر خانه یک زائرسرا» مشهدی‌ها به مشارکت در این امر فراخوانده شده‌اند. البته این گوشه‌ای از خدمات بسیار شهر مشهد به ۲۰۰ هزار زائر پیاده امسال است.